

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MANCA HRIBOVŠEK

**Med resnično in fantastično Istro v *Óštrigéci* Marjana
Tomšiča**

Diplomsko delo

Mentor: red. prof. dr. Alojzija Zupan Sosič

Univerzitetni študijski program
prve stopnje: Slovenistika

Ljubljana, 2015

Zahvala

*»Nobena pot ni ravna,
nobena pot ni revna,
a vsaka je zahtevna
in tvoja ena sama – GLAVNA.«*

(Tone Pavček, Majnice, 1996)

Na moji poti me je spremljalo veliko ljudi, ki so tako ali drugače pripomogli k uresničitvi mojih ciljev. Zato se najprej zahvaljujem mentorici, profesorici dr. Alojziji Zupan Sosič, za podporo in konstruktivne predloge, s katerimi mi je pomagala pri izdelavi diplomske naloge.

Hvala sošolkam, ki so mi stale ob strani, mi pomagale in poskrbele, da sem v študijskih letih poleg znanja pridobila še eno dragocenost – prijateljstvo.

Hvala Mitji, ki me je potrpežljivo čakal in si je ne glede na to koliko je bila ura, vzel čas za neskončno dolge telefonske pogovore, v katerih me je bodril in me s smehom pripravil do tega, da sem pozabila na težave.

Nazadnje pa gre največja zahvala moji družini. Hvala mami in tatiju, za vse čemur sta se odrekla, da sta mi študij sploh omogočila, za vse modre nasvete, za vse neprespane noči, za vso podporo pri mojih odločitvah ... Za vse. Hvala, ker sta vedno tukaj zame. Hvala bratu, ki me je s svojo izkušnostjo vodil skozi študentsko življenje, me usmerjal in se strinjal z mano, ko se nihče drugi ni.

In hvala noni, ki je z mano delila življenjske modrosti in mi je s svojimi najboljšimi kosili, v megleni Ljubljani pričarala malo domačega istrskega sonca.

IZVLEČEK

Med resnično in fantastično Istro v *Óstrigéci* Marjana Tomšiča

Diplomska naloga obravnava dve področji fikcijske stvarnosti, ki se pojavljata v Tomšičevem delu. Prvi del diplomske naloge se osredotoča na elemente, ki jih je avtor uporabil za prikaz realne, prepoznavne Istre. To so istrska mesta, značilna istrska živa in neživa narava, istrski ljudje ter njihova verovanja in s tem povezane vraže, in običaji ter istrsko narečje. Drugi del naloge pa skuša na podlagi primerov črne in bele magije, čudežnih in pravljicnih bitij ter opisov čarobnih dejanj osvetliti področje fantastike. Poleg tega naloga vsebuje še kratko predstavitev avtorja ter interpretativno in empirično analizo literarnega dela. V zadnjem delu naloge so podane definicije romana, magičnega realizma in fantastike, pravljice (ljudske in umetne) in pravljичnega romana ter dokazi podprti z različnimi značilnostmi romana, ki prikazujejo, zakaj *Óstrigéco* obravnavam kot pravljичni roman in ne kot delo magičnega realizma.

Ključne besede: fantastika, magija, Istra, pravljичni roman, magični realizem

Between the real and fantastic Istria in Marjan Tomšič's *Oštrigeci*

Two spheres of fictional reality appearing in Tomšič's work of art are dealt with in this diploma assignment. The first part focuses on elements the author uses to depict the real, recognizable Istria, consisting of descriptions of Istrian towns, typical Istrian living and non-living nature, Istrian people, their beliefs and superstitions, customs and their dialects. The second part of the assignment tempts to reveal the sphere of the fantastic, based on examples of white and black magic, miraculous and fairy beings and descriptions of supernatural events. In addition, in the assignment the author is briefly presented, as well as the analysis of the literary work based on its content, interpretative and empirical analysis. In the last part the definitions of the novel, magical realism and fantasy, fairy tales (folk tales and fictional) and fairy-tale novel can be found, presenting evidence supported with various typical novel features which clearly indicate why *Oštrigeca* is treated as a fairy-tale novel, not as a magical realism work of literature.

Key words: fantasy, magic, Istria, fairy tale novel, magical realism

KAZALO

1. O AVTORJU	5
2. <i>ÓŠTRIGÉCA</i>	6
2.1. Zgodba	6
2.2. Analiza romana	7
2.2.1. Resnična, realna Istra	10
2.2.1.1. Istrska mesta	10
2.2.1.2. Istrska živa in neživa narava	10
2.2.1.3. Istrani in njihova verovanja in vraže	12
2.2.1.4. Istrsko narečje	12
2.2.2. Fantastična Istra	13
2.2.2.1. Pravljični liki	13
2.2.2.2. Nenavadna, čudežna dejanja	15
3. UMESTITEV ROMANA	16
3.1. Roman	16
3.2. Fantastika in magični realizem	16
3.3. Pravljica in pravljичni roman	17
4. POVZETEK	20
5. BIBLIOGRAFSKI SEZNAM	21
5.1. Viri	21
5.2. Literatura	21

1. O AVTORJU

Marjan Tomšič se je rodil 7. 8. 1939 v Račah pri Mariboru. V rojstnem kraju je obiskoval osnovno šolo, šolanje nadaljeval v Mariboru ter se kasneje odločil za študij slavistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani, vendar je študij po krivični odstranitvi profesorja Antona Slodnjaka prekinil. V življenju je opravljal različna dela: bil je osnovnošolski učitelj, novinar in časnikar. Leta 1986 je pridobil status samostojnega kulturnega delavca. Svojo pot je nadaljeval na Primorskem, kjer je v magičnih skrivnostih istrske zemlje in v njenih vztrajnih, delovnih, trdoživih in skrajno zanimivih ljudeh, našel navdih za nadaljnje umetniško ustvarjanje. Prav zato je tudi velik del Tomšičevega opusa posvečen istrski tematiki (zbirka pripovedi *Olive in sol*, 1983, roman *Šavrinke*, 1985 in 1991, zbirka kratkih pripovedi *Kažuni*, roman *Óštrigéca*, 1991, istrske pravljice *Glavo gor, uha dol*, 1993, *Zrno od frmentona*, 1993, zbirka *Vruja* in roman *Ognjeni žar*, 1994). Poleg romanov, pripovedi in pravljič je napisal tudi veliko radijskih iger, dramskih del, recenzij in spremnih besed. Za svoje ustvarjanje, s katerim je vidno prispeval k literarnemu razvoju Slovenske Istre, je bil mnogokrat nagrajen. Najpomembnejšo nagrado, nagrado Prešernovega sklada¹, je dobil za roman *Óštrigéca*, ki je bil leta 1992 nominiran za Kresnika². (Glušič 1996: 190–191, <http://www.drustvopisateljev.si/si/pisatelj/222/detail.html>, 29. 11. 2014, <http://www.primorci.si/osebe/tom%C5%A1i%C4%8D-marjan/919/>, 29. 11. 2014)

¹ »Prešernove nagrade in nagrade Prešernovega sklada so najvišja priznanja Republike Slovenije za dosežke na področju umetnosti v Republiki Sloveniji.«

(http://www.mk.gov.si/si/o_ministrstvu/strokovne_komisije_sveti_sklad/presernov_sklad/, 29. 11. 2014)

² Kresnik je literarna nagrada, ki jo vsako leto podeljuje časnik Delo, za najboljši slovenski roman preteklega leta. (<http://www.delo.si/kultura/dnevi-se-daljsajo-kresnik-prihaja.html>, 29. 11. 2014)

2. ÓŠTRIGÉCA

Ko je v ISTRI najbolj lepo,
cveti brnistra: Spomladi peščeni hribi porumenijo
in omamno zadiši po medu in ljubezni.
Takrat se razpre sivi kamen, ki je bil nekoč morsko ali rečno dno;
iz njega vzdihuje v modrino neba
SKRIVNOST.

(Tomšič 1991: 4)

2.1. Zgodba

Boškin, večni popotnik, potepuh, klatež in čarovnik, se v pijanosti opoteka ob poti in se jezi na svojo večno nasprotnico in tekmico, predstavnico črne magije, čarovnico babúro Štafúro, ker naj bi mu ukradla rep, za katerega sploh ni prepričan, ali naj bi ga imel ali ne. Njegovo pijansko negotovanje posluša vsa živa in neživa narava v njegovi bližini, ki se ob njegovem obnašanju grdo obregne in se mu posmehuje. Svojo pot nadaljuje po mnogih istrskih vaseh. Dobrodošel je prav v vsakem domu, saj je s svojimi magičnimi močmi, ki se jih sam sploh ne zaveda, Istranom nemalokrat priskočil na pomoč: ozdravil je Maršičevo kravo Violo, Šavronki z urokom odpravil bolečino v križu, ubranil Danjelo pred volkodlakom ...

Boškin med blodenjem doživi marsikaj magičnega in pot mu prekrižajo številna magična bitja. Izmed vseh pa mu je najbolj pri srcu vilinsko bitje z imenom Vitica, h kateri se vedno zateče po pomoč in tolažbo. Vitica mu s svojo duhovno ljubeznijo in zeliščnimi čaji pomaga in mu povrne moči, da lahko nadaljuje svoje potovanje. Dogajanje pri Vitici opazuje ljubosumna Štafúra, ki se iz besa odloči za maščevanje. Z ukano se prikrade k nežnemu vilinskemu bitju in jo ubije. Vitičinega telesa ni moč rešiti, vendar njena duša preživi in se naseli v Boškino.

Po Vitičini telesni smrti Štafúra zvabi Boškino v cerkev, kjer mu ukrade srce in s tem prekine trdno vez med njim in Vitico, tako da mu le-ta ne more več pomagati in ga opozarjati na približujočo nevarnost. V naslednjem trenutku pa skozi strop plane nekaj svetlega, živo-beli sij, ki v Boškino vrne njegovo ljubljeno Vitico. V tem trenutku Boško spozna, da sam repa ni nikoli imel, ampak da ga že vseskozi ima Štafúra. Z vilinsko pomočjo ji rep odreže in babúra izgine. Boškin zopet dobi srce.

Zgodba se zaključi z Boškinovo smrtjo in ponovnim rojstvom, začetkom, na istem kraju in v isti situaciji, v katero je bil postavljen že na začetku knjige.

2.2. Analiza romana

Roman *Óštrigéca* je 166 strani dolgo delo slovenskega pisatelja Marjana Tomšiča³. Izšel je leta 1991 v Ljubljani, pri založbi Mladika. Podlaga omenjenemu romanu je ena izmed kratkih zgodb, natančneje trinajsta po vrsti, iz avtorjeve prve istrske zbirke *Olive in sol*, ki jo je izdal leta 1983.

Na začetku je prolog, ki bralca popelje v čudovito spomladansko Istro. V njem je Tomšič z velikimi tiskanimi črkami poudaril dve ključni besedi: ISTRA in SKRIVNOST. V kombinaciji lahko torej to razumemo kot skrivnost Istre oziroma Istro skrivnosti. Knjigo popestrijo tudi likovni vložki, ki jih je, navdihnjen od zgodbe same, narisal primorski slikar Zvest Apollonio. »Impresionirajo nas [op.a. slike] z grotesknostjo in humorjem, sicer tako redkim pojavom v slovenski likovni umetnosti... Je refleksija upodobljenih istrskih posebnosti, obenem tragična in komična, in hkrati nastopa kot ključni eksistencialni element.« (Mercina 1992: 787)

Óštrigéca je krožno speljana zgodba z istrsko tematiko, v kateri spremljamo nenehen boj med črno in belo magijo, med dobrim in zlom, med svetlobo in temo, med lepim in grdim. Poleg tega je pomembna tema tudi selstvo, saj je glavna oseba večni popotnik, brezdomec, ki se venomer potika iz enega kraja v drugega in nekaj išče. »Glavno gibalno narativnega toka je Boškinovo selstvo, ki je bilo že v ljudski pravljici kategorija za "odpiranje" prostora in časa. Dom je namreč ravnotežje, mirovanje, vsakdanost; pot pa je avantura, srečanje, dogajanje. /.../ Upošteva pravljичno logiko, ki uči, da lahko izgubljeno najdeš samo, če potuješ.« (Zupan Sosič 2003: 78) Pripovedovalec je tretjeosebni, vsevedni in personalni⁴. Sledi čustveno-miselni proces junaka, vendar je njegov odnos do vsebine nevtralen. Čas dogajanja ni popolnoma določen. Bralec iz romana ne more razbrati, v katero leto je zgodba postavljena in koliko časa traja. Iz opisov narave, ki so zelo nazorni in natančni, lahko ugotovim, za kateri

³ Za roman je pisatelj leta 1991 prejel nagrado Prešernovega sklada, leto kasneje pa je bila *Óštrigéca* nominirana za nagrado kresnik.

⁴ »Personalni pripovedovalec pripoveduje s stališča pripovednih oseb, njihovih izkušenj, zaznav in predstav. Njegovo gledišče je postavljeno v posamezno zavest, zato lahko posreduje samo vsebine svoje subjektivne resničnosti, hote pa opušča poskuse, kako postaviti takšno izkustvo od splošno veljavno resnico, enoten smisel in nespremenljiv pomen.« (Kos 2001: 104–105)

letni čas gre. Pogosto je omenjena pomlad, nekajkrat pa tudi zima in poletje. Iz tega lahko sklepam, da se zgodba odvija več let.

Nekaj mesecev pozneje, bilo je sredi pomladi, se je Boškin spet vračal z enega od svojih popotovanj. Travniki so omamno dehteli, borovci so razposajeno širili vonj ponovnega oživetja. Toplota poznega majskega popoldneva se je zaščitniško bočila nad njivami, vinogradi, gozdičem in travniki onstran drage. Veselo so prepevale trave in slavile čisto pijane svojo novo klitje. Klicali so bekači čez potoke in radovedno so se otipavale veje kostanjev v nežnih zamahih vetra. (Tomšič 1991: 62)

Vprašanje, ki se mi je ob branju porodilo in s katerim se v svojem članku ukvarja tudi Marija Mercina (1992: 787) je, ali se dogajanje odvija v sedanjosti, torej v dobi, v kateri prevladujejo stroji in tehnologija, ali v še tehnološko nerazviti preteklosti. »Kje je ostala civilizacija s svojo tehniko, stroji, vsemi napravami in pripomočki? Mar ni prišla do Istre? /.../ Hudo trpljenje kot po izgonu iz raja bi najraje predstavili v preteklost, vendar nam pisatelj to onemogoča z opisi materialne kulture, zaradi katere vemo, da gre za našo sedanjost.« Kljub temu da v romanu ni omenjenih nobenih zgodovinskih dogodkov, ki bi pripomogli k določitvi natančnejše letnice dogajanja, bi sama roman umestila v desetletje po koncu druge svetovne vojne, ko se je začel tehnološki razvoj (Boškin svatu iz onostranstva, ki ga sreča na pokopališču, zatrdi, da se bo v sedanjosti »/.../ težko znašel. Dosti se je spremenilo. Tudi strojev je vse polno...« (Tomšič 1991: 99)), vendar si kmetje strojev in različnih kmečkih naprav, ki bi jim olajšale delo, niso mogli privoščiti, zato je še vedno prevladovalo ročno delo.

V knjigi avtor spretno prepleta knjižni jezik in istrsko narečje. Za lažje razumevanje je Tomšič na koncu knjige dodal krajši slovar narečnih izrazov. »Takrat je bil ta domači govor v meni že tako živ, da se mi je kar sam ponujal, se nezavedno vrival v pripoved. Če sem se trudil pisati zgolj v knjižnem jeziku, mi ni teklo. Ustavljalo se je. Najbrž zaradi tematike in zato, ker sem bil ves notri, ves v istrskem svetu.« (Tomšič 1994: 145–146) Narečje pa je kar nekaj težav povzročalo nemškima prevajalkama Hemmi Schaar in Marii Sitter, ki sta po več letih trdega dela, leta 1995, pod okriljem Celovške Mohorjeve založbe, le izdali nemški prevod istrskega romana z naslovom *Ostrigeca = eine magische Novelle aus Istrien*. V knjigi sta po Tomšičevem nasvetu uporabili rahlo arhaično obarvano nemščino.

Tomšič je v delu uporabil veliko premega govora, pomanjševalnic (»Ti pokaži svoj jeziček, saj hitreje se vrti tvoj biček.« (Tomšič 1991: 51)), vzklikov (»"Óštrigéca!" je vzkliknil /.../« (Tomšič 1991: 162)), glagolov, pridevnikov in tropičij, ki nakazujejo nedokončanost, skrivnostnost. »In vse se je prepletalo, prelivalo, spajalo, prihajalo in odhajalo, se rojevalo in izginjalo, cvetelo in usihalo, žarelo in temnelo, se razpiralo, zapiralo, se obračalo in se

pojavaljalo iz globin, padalo vanje, se razblinjalo ...» (Tomšič 1991: 103) Uporabil je dvojno formulo, najpogosteje v imenovanju Boškina: »potepuh in večni popotnik« (Tomšič 1991: 95) in četverno formulo: »Zaletavali so se vanj, divje jezikali, sikali prav nesramno in ga obmetavali z vzdevki.« (Tomšič 1991: 21–22) Poleg tega besedilo bogatijo tudi metafore⁵, komparacije⁶ in onomatopoiije⁷ (»Dum ... dum ... je treskalo po njegovi glavi.« (Tomšič 1991: 124)) Vključil je tudi sinestezijo⁸ ali soobčutje in tako povezal tip (veter otipava borovce), sluh (brini pojejo) in vid (žareče nebo, prameni bele svetlobe).

»Z vrha hriba se mu je ponujal čudovit razgled. Položna pobočja vzhodnih gričev so se počasi razpirala in odpirala soncu pot. Dolgi prameni bele svetlobe so kot komaj zaznaven veter otipavali še speče borovce in mlade cere. Vzhodno nebo je žarelo, a z zahodne strani je motrilo zemljo še troje zvezdnih oči. In luna, tik nad obzorjem. Prelestne in dolge sence so pošiljali brini, vsi v isto smer. Brini, to molčeče ljudstvo, je zdaj spregovorilo in zapelo. Prek pobočja je zavela mrmrava pesem. Popotniku so prinašali ukradeno srce.« (Tomšič 1991: 151)

Boškin ima nekajkrat tudi notranji monolog oz. samogovor⁹. V knjigi sem zasledila tudi pesmi (določeni odlomki so napisani v obliki pesmi).

Tri frkade levo,

štiri desno,

baba čótasta,

baba štufast,

križem kražem križ! (Tomšič 1991: 8)

16. novembra 1996 so na III. programu Radia Slovenije, začeli predvajati radiofonsko prirejen roman *Óstrigéca*. Priredil in dramtiziral ga je Dušan Voglar, režiral pa Sergej Verč. Za vmesne glasbene vložke je poskrbel skladatelj in izvajalec Tomaž Rauch, ki je z več kot petdesetimi ljudskimi zvočili in glasbili istrskega izvora poskušal magičnost zgodbe preliti v zvok.

⁵ »Izraz prihaja iz grškega glagola »metaphérō« (prenašam), tako da pomeni metafora dobesedno prenašanje besed ali rabo besed v prenesenem pomenu. Metafora nastane tedaj, kadar uporabimo kako besedo v neobičajni zvezi, ki se zdi v nasprotju z njenim najbolj razširjenim, logičnim in uporabnim pomenom.« (Kos 2001: 130)

⁶ »Komparacija je na splošno kratka ali razširjena primerjava kakega pojava z drugim, pri čemer mora obstajati med njima neka podobnost.« (Kos 2001: 132)

⁷ »Onomatopoiija (podobnoglasje, grš. poimenovati, delati ime), imenovati kakšno reč ali pojav po glasu, ki ga oddaja (kukavica), sploh posnemanje naravnih glasov – v lit. kajpada z namenom, doseči poseben vtis, vzpostaviti pri bralcu/poslušalcu živejšo predstavo.« (Kmecl 1976: 49)

⁸ »Sinestezija/soobčutje je zamenjevanje ali združevanje različnih čutnih zaznav (slišanje barv, videnje zvokov, vonjanje barv; tudi v vsakdanjem govoru kot različne fraze: kričeča barva).« (Kmecl 1976: 115)

⁹ »Notranji monolog (samogovor), pripovedno prvoosebno reproduciranje misli, asociacij, upanj in strahov, pričakovanj, ki v resnici ostanejo neizrečena; /.../.« (Kmecl 1976: 143)

2.2.1. Resnična, realna Istra

2.2.1.1. Istrska mesta

Glavna oseba *Óštrigéce*, Boškin, je večni popotnik, potepuh, vaški posebnež, »štrigon«. Njegov dom je Istra, ki jo je prepešal po dolgem in počez. Na njegovih popotovanjih je zašel v mnogo vasi, ki so vzete iz realnega istrskega prostora. Tako Boškin svoje dogodivščine prične v dolini reke Dragonje, ki leži med vasema Topolovec in Boršt. Pot ga zanese v Topolovec, nato v Čičerijo, znajde se na poti v Tuljake oz. Trsek, nadaljuje proti Borštu, Truškam, Kóštabóni, Pučam, Krkavčam in Kortam. Vrne se nazaj v Topolovec in nato zavije na pot, ki vodi proti Smokvici in Movražu. S prijateljem obišče tudi hrvaško Istro, natančneje Pulj. V retrospektivi se znajde ob morju v Strunjanu, vendar ne za dolgo. Zopet se poda v istrsko zaledje, tokrat v vas v bližini Buzeta, v Črnico, iz katere nadaljuje proti Hrastovljam ob Lačni in v Kubed, iz katerega ga štrige odnesejo do hrvaških Markovičev, iz katerih se vrne na pot proti Gračišču in Kubedu. Zgodba se konča, tam kjer se je začela. V romanu so omenjene še naslednje vasi: Hrvoj, Žrnjovec, Grádin, Marezige, Lopár ... Boškin ne potuje z namero, da bi dosegel nekakšen cilj, zato njegovi poti ne moremo natančno slediti. Prav tako pa moram omeniti, da pisatelj ne poimenuje vseh krajev z realnimi zemljepisnimi lastnimi imeni, kjer se je skozi zgodbo znašel Boškin, ampak jih samo natančno in podrobno opiše in jih tako zavije v skrivnost (npr. Vitičino prebivališče, kraj kjer se je Boškin ljubil s Štafuro ...). »Luna se je polna in razkošna prevažala po nebu, ko se je Boškin vračal z neke pozabljene poti. Olivno zeleno so se lesketali hribi, modrikasto je odsevala cesta.« (Tomšič 1991:33)

2.2.1.2. Istrska živa in neživa narava

Tomšič je v svojem literarnem delu pričaral pravo istrsko vzdušje. To je storil z različnimi literarnimi sredstvi in motivi, ki jih je spretno in premišljeno vpletel v zgodbo. Nekateri izmed motivov so značilne istrske živali, rastline, predmeti-izdelki in pojavi, izmed katerih so mnogi personificirani¹⁰ in antropomorfizirani (imajo človeški videz in značajske lastnosti, delajo čudeže). Zupan Sosičeva (2000: 318) meni, da ima »pravljeno oživljanje narave tako več vlog: strukturno nalogo, zgradbeno oblikovalno nalogo in estetski pomen (polepotena podoba).«

¹⁰» Personifikacija ali poosebljanje je izraz za vse tiste jezikovne tvorbe, v katerih se s konkretnimi izrazi iz človeškega sveta označujejo zunajčloveški, naravni, rastlinski, živalski in neorganski pojavi, pa tudi zgolj miselne, abstraktne tvorbe znotraj človeškega sveta. Personifikacija jim pripisuje konkretne človeške lastnosti in jih sploh oživlja v človeške osebe.« (Kos 2001: 132)

ŽIVALI	gavrani, krastače, krave, kresničke, lastovke, močeradi, osli, škržati, taščice, voli
RASTLINE	akacije, bekači ¹¹ , bori, brin, brnistra, ciklame, ciprese, divji kostanji, fige, leska, lovor, murve, oljke, robida, vinske trte
DRUGO	brinjevec, morje, olivno olje, pršut, refošk, veter-burja

Živali in rastline imajo v *Óstrigéci* pomembno vlogo, saj se z Boškinom pogovarjajo, mu delijo nasvete, mu pomagajo, nanj pazijo in ga branijo, včasih pa mu tudi kaj ušpičijo. Še posebej je navezan na reko in oljke, ki predstavljajo žensko. »Boškin je bil blažen. Še dolgo potem je čutil dotik reke, njen poljub. Solze so mu privrele iz utrujenih oči, ganjenost ga je omehčala. In zaželel si je, da bi bil veter, da bi bil dež. Kot veter bi se razlil prek reke, legel bi nanjo in jo poljubljal na belo-srebrna lica; kot dež pa bi se spajal z njo, se zlival v njena nedra, se v njej razblinjal ...« (Tomšič 1991: 67)

Boškinu so se v nasprotju z reko in oljkami, ki so bile njegove ljubice in zaveznice, večkrat po robu postavili bekači, ki so bili v knjigi predstavljeni kot robati, brezčutni, vzkipljivi ter privoščljivi in trave, ki potepuha niso marale, ker je po njih poležaval in jih teptal.

»Ha ha ha!« so se krohotali bekači, ki so možato stali ob poti. Pomežiknili so kuštravim borom na jasi, nedaleč od poti, in tudi bori so se hihitali, se muzali, vendar bolj obzirno, kajti bori so pač manj robati od bekačev. Ostre trave pa so se le namrdnile, njim je bilo vseeno kaj se dogaja tam zgoraj. Prav nič jih ni zanimalo, še posebno zato ne, ker niso marale tega Boškina, ki jih je tolikokrat poležaval in tlačil. Uporabljal jih je namreč za svoja ležišča kjerkoli in kadarkoli. Razen tega je nesramno hodil tudi po mladih travah in brezobzirno tlačil njihovo sočnost in radost. Prav nič ga niso marale, vendar ga tudi sovražile niso, saj so vedele, da je del njih, neusmiljeno izpostavljen dežju in soncu, burji in snegu. Morda so mu prav zaradi tega vedno znova odpuščale njegovo robotost in ga sprejemale, grele, mu mehčale sicer trdo in neusmiljeno zemljico. (Tomšič 1991: 6–7)

»Večkrat beremo naravnost neverjetne opise pokrajine, narave, ki nas popolnoma očara s svojo lepoto in nam pričara čudoviti svet magične Istre. Narava ni vedno pozitivna, ni vedno na strani dobrega, a vselej je magična in Boškin je edini, ki zna njene skrite magične moči prebuditi in uporabiti.« (Mercina 1992: 798).

¹¹»Bekáč – posebna istrska vrba, navadno raste ob vinogradih.« (Tomšič 1991: 164)

2.2.1.3. Istrani in njihova verovanja in vraže

Tomšič je v svojem delu Istrane prikazal zelo realistično. To lahko trdim zato, ker sem tudi sama Istranka. Izpostavil je naše dobre lastnosti, kot so npr. prijaznost, preprostost, domoljubnost, ljubeznivost, ustrežljivost, dobrotljivost in delavnost. Poudaril je tudi našo gostoljubnost, saj z navdušenjem sprejmemo goste, ki jim v kantinah¹² ponudimo domač refošk ali malvazijo in pršut. Po drugi strani pa smo svojeglavi in verjamemo v svoj prav, zato je vsem znano, da smo »trmasti kot wosu«¹³. Radi imamo svojo Istro in sadove, ki nam jih ponuja, zato smo predani obdelovanju zemlje in vzreji značilnih živali, kot sta npr. boškarin in osel. Kljub temu, da je v istrskem prostoru razširjena krščanska vera, pa se je med ljudmi zaradi ustnega izročila ohranilo veliko verovanj in vraž.

V dušah teh ljudstev se je ohranilo še veliko vraž, bodisi iz starodavnih navad ali zaradi njihove preprostosti. /.../ Čeprav je bilo s sveto katoliško vero odpravljeno vsako njihovo vedeževanje, se vendar ni dalo preprečiti, da ne bi še danes ostalo med njimi nekaj vraž, pa čeprav so le-te zakoreninjene v nižjih slojih, posebno pa pri ženskah. (Tommasini 1993: 49)

Nekatere izmed istrskih vraž so omenjene tudi v Tomšičevem delu. Zasledila sem verovanja, da se lahko pred uroki branimo s križanjem in molitvijo (»Boškin se je hitro pokrižal in zmomljaj molitev proti urokom /.../« (Tomšič 1991: 8)), da je rep prepoznavni znak hudiča (»"Se pravi: če repa ni, hudiča ni!"« (Tomšič 1991: 16)), da lahko volkodlaka, ki pride ponoči ljudem izpit kri, ubijemo tako, da mu zasadimo akacijev kol v srce (»Vzeli so akacijeve kole in jih ostro zašilili ter kot četa zarotnikov šli proti britofu.« (Tomšič 1991: 46)) ter da lahko hudobno čarovnijo premaga samo drug čarovnik (»Vaščanke so zmajevale z glavami ter govorile, da je hudobo možno ujeti le, če jo zagradi kak drug čarovnik.« (Tomšič 1991: 101)). Prav tako so verjeli, da prinaša nesrečo oz. da krava ne bo dajala več mleka, če moški s posodo vstopi v hlev, medtem ko ženska molze (»"E, tako! Kaj ne znaš, da ne smeš vstopiti v hlev, ko ženska molze, najmanj pa s posodo v roki? A ne znaš?"« (Tomšič 1991: 50)

2.2.1.4. Istrsko narečje

Marjan Tomšič v *Óstrigéci* mojstrsko prepleta knjižni jezik in istrsko narečje, kar v svoji recenziji meni tudi Kos (2000: 130), saj je o delu zapisal, da je to »jezikovno eden najbogatejših in najbolj izbrušenih tekstov zadnjih nekaj let.« Že sam naslov knjige je narečna

¹² Primorski izraz za klet, v kateri se shranjuje vino.

¹³ »Trmast, uporen kot osel.« (http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=osel&hs=1, 10. 1. 2015)

beseda "**óštrigéca**", ki je uporabljena kot vzklik v pomenu "O čarovnija!". Uporablja še druge primorske narečne besede kot npr. **bekáč** (posebna istrska vrba, navadno raste ob vinogradih), **cimitér** (pokopališče), **púpa** (deklica, mladenka), **štúpido** (norček), **deštín** (usoda) ... (povzeto po: Tomšič 1991: 164–166) Za lažje razumevanje, je avtor na koncu knjige dodal slovar narečnih besed, ki se pojavljajo v zgodbi.

»Čuj ti, ki dosti hodiš okoli in znaš, kar nam, navadnim smrtnikom ni dano znati. Vre tri bote me je tokálo eno in isto. Šla sem mimo cimitérja, luna je svetila, blo je ko podnevi. Grem po poti in mislim to in ono, ma saj znaš, kaj se suče po glavah takim, kakor sem jaz. Vidiš, pridem do one poti, ki gre proti Kortini, ko naenbot zagledam procesijo mrtvih. Vsi so bili v belih kapotih in vsak je držal v roki eno lučko. Tiho grejo mimo mene, niti kamenčiča ni blo čut, anka šklepetanje kosti ne. Ko da bi sanjala ... /.../« (Tomšič 1991: 31)

Ker je primorska pokrajina tesno povezana z italijanskim in hrvaškim ozemljem, so v istrsko narečje vpletene tudi italijanske in hrvaške besede: **basta!** (dovolj!), **dio mio!**; **o bože mili!** (o moj bog!), **gutljaj** (požirek), **začudio** (začuditi se) ... »"Dio mio," se je začudio Berto, /.../« (Tomšič 1991: 38)

Poleg italijanskih in hrvaških besed je avtor uporabil tudi pogovorne (pog.) izraze: **oštaríja** (pog. gostilna, krčma), **brítrof** (nižje pog. pokopališče), **běštija** (pog. velika divja žival; zver), **mátrati** (nižje pog. mučiti), **crkávati** (pog. poginjati), **cíncati** (pog. omahovati, pomišljati se), **zastopíti** (nižje pog. razumeti, dojeti), **korájža** (pog. pogum) ... (<http://www.fran.si/>, 8. 1. 2015)

»"Nič," je sklenil po kratkem premisleku, "gremo spat! Na britof!"« (Tomšič 1991: 39)

2.2.2. Fantastična Istra

Fantastično plat *Óštrigéce* predstavljajo pravljичni liki, magična bitja in personificirana narava ter z njimi povezani magični, nenavadni in nerazložljivi dogodki, ki bralca popeljejo v skrivnostni svet istrskega ljudskega verovanja.

»Istrski svet je resnično svet še vedno žive in delujoče magije, ki jo prodirajoča mestna civilizacija razkraja. Uničuje to enkratnost! A po vaseh globlje v deželi ljudje še vedno dihalo v ritmih tisoč let starega, z modrostjo prepredenega žita.« (Borovnik 2003: 25)

2.2.2.1. Pravljичni liki

Hodil je po svetu in iskal, česar se ne dá najti. Iskal je, kar nikoli ni obstajalo; iskal nekaj, česar sploh še ni bilo na tem svetu. Toda sklenil je. Da pojde po tej poti in da najde, kar se najti ne da. To je bila njegova velika skrivnost. Kajti, če je iskal, česar ni in kar se najti ne more, bo moral to česar ni in kar se najti ne more, ustvariti.

Novo pa nastaja dolgo, to je vedel. Vendar je imel dovolj potrpljenja in moči, da je vztrajal in da ga nihče ni mogel zvabiti na drugo, lažjo, položnejšo, že shojeno pot. In kaj bi naj bilo to, kar je popotnik ustvarjal iz nič in z muko? Saj še sam ni vedel, le čutil je in verno sledil notranjemu glasu, tej slutnji, tej najtišji, najbolj krhki in najbolj nežni svetlobi. (Tomšič 1991: 109)

Boškin je v *Óstrigéci* osrednja oseba. Predstavljen je kot potepuh, brezdomec, večni popotnik, ki »mora skozi stotere svetove« (Tomšič 1991: 37), berač, štrigon, kot »en bogič«, kot »bitje, ki živi s sedmerimi barvami« (Tomšič 1991: 21). Ime Boškin izhaja iz besede Bog (je torej mali Bog-bogič). V povezavi z njim se večkrat pojavi tudi pridevnik večni, kar je v tesni povezavi s celotno pisateljevo zamislijo o cikličnosti zgodbe, ki se venomer ponavlja.

Boškarin je predstavnik vaških posebnežev. Ker nima dela, stalno potuje in je vedno pijan (rad pije tradicionalno istrsko vino – refošk), se mu ljudje posmehujejo, saj krši tradicionalne, konvencionalne vzorce, ki jih zagovarja vaška skupnost. Te vrednote so dom, družina in ustaljenost. Vendar ga imajo ljudje kljub njegovi neustavljivi želji po pitju in njegovemu zanemarjenemu videzu, radi, saj jih očara s svojo toplino in dobrosrčnostjo. Sam o sebi ve zelo malo. Sprašuje se, kdo sploh je, kdo so njegovi starši, od kod prihaja in kakšno je njegovo življenjsko poslanstvo, kar izraža bivanjsko negotovost subjekta. Spominov iz otroštva nima. Spomni se samo, »da je nenadoma nastal, da se je hipoma pojavil sredi poti v tej deželi, bilo je nekega zgodnjega poletnega dne.« (Tomšič 1991: 110) Svoje prave starosti ne pozna. Govori, da je »star kot zemlja.« (Tomšič 1991: 94)

Njegova posebnost so magične sposobnosti, ki se jih ne zaveda, si jih ne zna razložiti in jih celo zanika. »Rekel je še vedno ležeč na travi: "Saj ni nobenih štrigerij! Nobenih! In jaz nisem štrigón. Ko bi bil, bi ne bil petljač."« (Tomšič 1991: 119) Z njimi pomaga in zdravi vaščane ter jih brani pred magičnimi bitji (npr. volkodlaki, brezglavci, ognjeni konji, duhovi, smrt ...) in pred čarovnico Štafúro, ki je predstavnica črne magije in vsega slabega ter glavna nasprotnica Boškinu. Je zlobna čarovnica, ki ljudem povzroča škodo in bolečino. Ima moč, da lahko spreminja svoje oblike (enkrat je lepotica, drugič grda starka, tretjič pa ima močeradovo glavo in krstačje telo). V zgodbi je njena karakterizacija vidno negativna, kar prepoznamo že po samostalniku babura (obrazilo –ura ima negativen prizvok), ki je skoraj povsod dodan njenemu imenu, in ki predstavlja »grdo, zoprno starejšo žensko.«¹⁴ Tomšič ji je nadel še veliko negativnih poimenovanj: prekleta štriga, hudobna Štafúra, spaka štrigasta, vražja

¹⁴(http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=babura&hs=1, 10. 1. 2015)

Štafúra ... Njeni hudobiji se s pomočjo magije ter posebnega dara, ki mu omogoča, da se lahko pogovarja z živo in neživo naravo, zoperstavi Boškin, vendar pri temu ni vedno uspešen. Včasih podleže njenim navideznim čarom. »Baba Štafúra je razširila roke in se mu bližala. Bila je lepa kot še nikoli. Čeprav je vedel, da vse to ni res, si ni mogel kaj, da ga ne bi privlačevalo z dvojno, trojno močjo. Tako je pozabil na svarila in se vrgel v nevaren objem.« (Tomšič 1991: 36) Boškinova naloga, ki se je sam ne zaveda, je, da uniči Štafúro. Opravi pa jo lahko samo tako, da Štafúri odreže tisto, kar predstavlja njeno »ahilovo peto«, torej rep, ki naj bi bil po ljudskem verovanju dokaz za hudiča. Boškin dolžnost uspešno opravi s pomočjo vilinskega bitja, ki je v zgodbi poimenovano Vitica ali tudi Neta in predstavlja pravo nasprotje Štafúre. Vitica pooseblja Boškinovo duhovno ljubezen, povezuje pa ju tudi dejstvo, da sta v zgodbi oba predstavnika bele magije (bela barva je tradicionalen simbol, ki označuje dobro in aludira na delovanje nebeških sil). Boškin jo večkrat obišče, vendar kraj njenega prebivališča ni nikoli poimenovan, ampak samo zelo podrobno opisan. Zanimiv je izvor imena Vitica, saj je vitica »tanki brezlistni vejici podoben organ, s katerim se rastlina prijema opore.«¹⁵ Tako se Vitica oprijema Boškina in on nje, saj mu v težkih trenutkih pomaga s svojimi zdravilnimi zeliščnimi čaji. Tomšič ju predstavi kot prijatelja, vendar dejanja kažejo na tesnejšo povezanost, predvsem na duhovni ravni. Slednja je v romanu še posebej poudarjena, saj Boškin hrepeni po duhovni ljubezni, ki mu jo edino Vitica zna vračati, medtem ko mu telesni užitek ponuja Štafúra. Vrhunec duhovnosti se zgodi ob Vitičini smrti, ko njeno telo umre, duh pa se reši tako, da se naseli v Boškinu in v njemu živi naprej. »Tako se je zgodilo, da se je njegova prijateljica ob smrti svojega telesa prelila vanj in se torej ni razblinila, ni umrla. Počasi, počasi se je stapljala z njim. Čutil je njene roke v svojih, in tako tudi noge, vrat, lase, boke in prsi, ustnice in čelo, lica in oči, hrbet, stopala, pete, prste na nogah ... Vse, čisto vse se je pretopilo vanj.« (Tomšič 1991: 130)

2.2.2.2. Nenavadna, čudežna dejanja

Óstrigéca je roman poln pravljličnih bitij, s katerimi so povezani, navadnemu smrtniku, nerazumljivi dogodki. Med njimi seveda izstopa glavni lik, Boškin, ki skozi zgodbo s svojimi magičnimi sposobnostmi, ki se jih sam ne zaveda, pomaga marsikateremu Istranu. Tako najprej ozdravi na smrt bolno Maršičevo kravo, nato Šavronki odpravi neznosne bolečine v križu in ji svetuje, kako naj se znebi duha pokojnega moža, ki straši po njeni hiši, pred volkodlakom reši še ne dvajsetletno deklico Danjelo, pred baburo Štafúro pa Albo in Nino.

¹⁵ (http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=vitica&hs=1, 10. 1. 2015)

Kmetom, ki so metali seno na voz, vendar je to neprestano padalo nazaj dol, svetuje, naj ga raje mečejo na tla, pa bo samo zletelo na voz. Nasvet se je izkazal za zelo koristnega. Vendar pa kljub vsej dobrosrčnosti, ki jo premore Boškin, ne dovoli, da bi se iz njega norčevali, zato, svojega znanca Berta, ki preseže vse meje. Boškin kaznuje tako, da mu ukaže naj si sname glavo z ramen in jo postavi na mizo. In prav tako se tudi zgodi.

3. UMESTITEV ROMANA

3.1. Roman

Roman je zaradi svoje odprtosti, spremenljivosti in nedoločljivosti najpomembnejša literarna vrsta¹⁶ sodobnosti. Vase lahko zajame različne motive, teme in ideje, kar pomeni, da je motivno in tematsko neomejen. Roman spada med najobsežnejše pripovedne vrste, vendar je njegovo dolžino zaradi pojavitve krajših sodobnih romanov težko omejiti. Spodnja meja dolžine romana namreč ni določena. Edina lastnost romana, ki se skozi čas ni spremenila, je sinkretizem, ki se od sinkretičnosti ostalih literarnih vrst loči po večplastnosti, saj obsega tri ravni: zvrstni/nadvrstni, vrstni in žanrski sinkretizem. Roman je v veliki meri epski, vendar zvrstni sinkretizem vanj v določenih primerih vnaša tudi liriko, dramatiko in esejistiko. Vrstni sinkretizem v pripoved vključuje različne literarne vrste, npr. pesmi, novele, dramske vložke, kratke zgodbe, neliterarna besedila kot je npr. poročilo. Žanrski sinkretizem pa združuje različne romaneskne žanre v enem romanu, npr. antiutopičnega, erotično/ljubezenskega, družbenokritičnega, psihološkega, razvojnega, pisemskega. (Zupan Sosič 2003: 30; Zupan Sosič 2006: 17)

3.2. Fantastika in magični realizem

Fantastika kot splošen termin zajema kakršnokoli literarno vrsto, ki se izogiba realistični predstavitvi zunanjega sveta. V širšem smislu je fantastika zbirni pojem za besedila, ki prestopajo realistično raven z nerealnim. Ožji smisel fantastike pa izhaja iz teorije Tzvetana Todorova, ki je ločil med tremi tipi fantastičnega: čudno (nenavadno; bralec si nenavaden dogodek razloži z racionalno razlago), čudežno (bralec si nenavaden dogodek razloži z iracionalno razlago) in fantastično (bralec si nenavadnega dogodka ne more razložiti ne z racionalno in ne z iracionalno razlago).

¹⁶ Sama zagovarjam stališče, da je *književna zvrst* (lirika, epika, dramatika) zbirni oz. združevalni pojem; *književna vrsta* (roman, kratka zgodba, novela, povest ...) pa ožje opredeljujoči pojem.

V nasprotju s fantastiko pa pojem magičnega realizma ni natančno določen. Nekateri teoretiki menijo, da je eden izmed glavnih tokov v postmodernistični prozi in da je kombinacija racionalnih elementov evropske civilizacije in iracionalnih prvinske Amerike. Teoretičarka B. A. Chanady pa je magični realizem razumela kot literarni način, ki je prisoten v večini proznih tipov in postavila ločnice med magičnim realizmom in fantastiko (izhajala je iz teorije fantastike, ki jo je postavil T. Todorov). Izpostavila je dva elementa: implicitnega avtorja in pripovedovalca. Avtorja se ji tako pri magičnem realizmu kot pri fantastiki zdita podobna, razliko je opazila pri pripovedovalcu, saj se pri magičnem realizmu dve resničnosti (preverljiva/običajna in nenavadna/neobičajna) prekrivata in se zato bralec nikoli ne sprašuje ali je nekaj verjetno ali ne (nadnaravno je prikazano kot naravno), medtem ko si pri fantastiki nasprotujeta (literarna oseba/pripovedovalec se čudi in se sprašuje zakaj se je nenavadni dogodek zgodil). Prav tako je pomemben avtorjev molk, ki je v fantastiki posledica tega, da mora nadnaravno ostati skrivnost, pri magičnem realizmu pa je odsotnost avtorjevega komentarja posledica tega, da je nadnaravno predstavljeno kot naravno. Da slovenskih romanov ne moremo uvrstiti v magični realizem potrjujeta tudi sociološka in vsebinska kriterija. Prvi uvršča magični realizem v postkolonialne države. Glede na vsebinski kriterij pa mora magični realizem vsebovati neevropski mit predstavljen skozi evropske oči. (Virk 2000: 116, 124–128; Zupan Sosič 2006: 72–76)

Óstrigéco je zaradi cikličnosti časa in fantastičnih likov veliko teoretikov (Feri Lainšček, Branko Gradišnik, Andrej Blatnik in Taras Kermauner (Zupan Sosič 2003: 80)) označilo kot roman magičnega realizma. Vendar je glede na vse zgoraj navedene kriterije ne moremo uvrstit v magični realizem, saj se Boškin ves čas čudi sebi in vsem nenavnim dogodkom, ki se mu zgodijo skozi roman. Sprašuje se, zakaj se je to sploh zgodilo in zanika, da ima kakršnekoli čudežne moči. Tomšič pa še naprej skrbno čuva skrivnost, saj na koncu zgodbe ni razkrita. Prav tako v roman ni vpleten neevropski mit.

3.3. Pravljica in pravljичni roman

Pravljica je krajša prozna pripoved o čudežnih/fantastičnih dogodkih, predmetih in zmožnostih, brez časovne in krajeve opredelitve. Njena etična osnova je nasprotje med dobrim in zlim, pri čemer je za konec dobro nagrajeno in zlo kaznovano. Je ena izmed najpogostejših književnih vrst v ljudskem slovstvu. Izvirala naj bi iz orienta (zbirka *Tisoč in ena noč*) in se nato kasneje pojavila v antiki ter se popolnoma razcvetela v romantiki (pravljice bratov Grimm). Poznamo več delitev pravljice. Najbolj osnovna delitev je na

ljudsko in umetno pravljico. Umetna pa se razdeli še na tradicionalno (zgleduje se po ljudski) in sodobno pravljico. Za ljudsko pravljico je značilna povezava z mitom. Glavne lastnosti ljudske pravljice so: čudežne živali, črnobela karakterizacija (dobre osebe imajo dobre lastnosti, slabe osebe pa negativne lastnosti), časovna in krajevna nedoločenost, stroga struktura (značilen je hiter razvoj dogodkov, značilno je stopnjevanje in ponavljanje), dogajanje in podobe so idealizirane (sveta ne opisuje realistično, ampak ga olepšuje), antropomorfizacija (živa in neživa narava pridobiva človeške lastnosti), začne se brez motivacije, s tipičnim motivom ljudske pravljice, ki je selstvo.

Nasprotje ljudski pa je umetna pravljica, ki jo poimenujemo še knjižna ali umetniška, v 20. in 21. stoletju pa najpogosteje moderna ali sodobna pravljica. V slovenski književnosti se je razvila dokaj pozno. Zanje je značilno, da sta obe ravnini fikcijske stvarnosti med seboj ločeni (realnost je ločena od fantastike), da je junakova pozicija v pravljici sodobna (glavna oseba čuti eksistencialno stisko), da je velik poudarek na stilni ravni (velik poudarek je na jeziku) ter da je umetna pravljica zelo estetsko usklajena.

Zaradi prepletanja ljudske in umetne pravljice v romanih pa se je ob koncu 20. stoletja pojavila težnja po novem žanrskem poimenovanju. Zupan Sosičeva (2006: 166) je takšen roman poimenovala pravljичni roman. Pravljice se v sodobnih pravljичnih romanih pojavljajo ali kot zgodbeni okvir in/ali zgodbena sestavina, ali pa le kot strukturna popestritev. Med pravljичne romane je uvrstila tudi Tomšičevo *Óštrigéco*, o kateri pravi, da je kombinacija sodobne in tradicionalne pravljice. Tradicionalna (ljudska) je zato, ker se v zgodbi pojavljajo čudežne živali (govoreča oslica, ognjeni konji ...), karakterizacija oseb je črnobela (Boškin je predstavnik bele magije, zato je dober, Štafura pa je predstavnica črne magije, zato je slaba.), vpletena je antropomorfizacija (vrbe govorijo, reka ima ženske lastnosti ...), čas je pravljичno napovedan (»pisalo se je kdove katero leto in bil je mesec maj /.../« (Tomšič 1991: 89)), struktura je stroga (Boškin potuje, vsak dan se mu zgodi nekaj novega. Dogodki se zelo hitro odvijajo), pojavlja se tudi tema selstva (Boškin je brezdomec, ki cel čas potuje.) in čudežne ozdravitve (Boškin ozdravi kravo, Šavronki odpravi neznosne bolečine v križu ...).

Po drugi strani pa lahko v Tomšičevi mojstrovini najdemo tudi elemente sodobne/umetne pravljice: prava, realna Istra je ločena od fantastične Istre, Boškin kot sodobni junak čuti eksistencialno stisko, saj se nenehno sprašuje, kdo je, od kod prihaja in kam gre. Pisatelj je posebno pozornost namenil jeziku, kar spada tudi med eno izmed značilnosti sodobne pravljice. Med tekoče besedilo je vstavil odlomke napisane v obliki pesmi, uporabil je

estetske opise, sinestezijo (različne čute je povezal med seboj, npr brnistra je rumena, ima okus kot med, opiše tudi njen otip (Tomšič 1991: 4)). Pri estetski usklajenosti zgodbe pa je pomembna simbolika barv. V *Óstrigéci* je tako najbolj pomembna bela barva, ki aludira na delovanje nebeških sil, na delovanje nadnaravnega. (Kmecl 1976: 185; Zupan Sosič 2003: 76–80; Zupan Sosič 2006: 167–184)

4. POVZETEK

Óštrigéca je roman slovenskega pisatelja Marjana Tomšiča, v katerem je glavni lik posebnež, potepuh, berač in čarovnik Boškin, ki ima magične lastnosti, katerih pa se ne zaveda. Glavni temi sta selstvo ter boj med črno in belo magijo, med dobrim in zlim. Predstavnik bele magije sta Boškin in njegova ljubica Vitica, ki je vilinsko bitje. Borita se proti čarovnici Štafuri, ki pa pooseblja hudiča. Premagata jo lahko samo tako, da ji odrežeta rep. To jima na koncu tudi uspe.

Posebnost romana je prekrivanje dveh fikcijskih stvarnosti: realne in fantastične Istre. Pod elemente realne Istre spadajo preverljiva istrska mesta, po katerih se potepa Boškin, značilne istrske rastline, živali in pojavi (npr. osel, burja, brnistra, figa, murva ...), istrski ljudje in njihova verovanja ter bogato istrsko narečje, ki ga pisatelj mojstrsko vplete v zgodbo (že sam naslov romana je istrska beseda, ki pomeni O, čarovnija!). Obstaja pa tudi fantastična raven, ki jo predstavljajo magična bitja (Boškin, Neta, Štafura, volkodlak, mrtveci, brezglavci ...) in čudežna dejanja, ki jih s svojimi sposobnostmi opravi Boškin.

Posebna je celo umestitev romana. Mnogi teoretiki trdijo, da je Tomšič eden izmed glavnih slovenskih predstavnikov magičnega realizma, vendar se avtor s tem ne strinja. In s tem se ne strinjam niti sama, saj primeri iz knjige dokazujejo, da *Óštrigéca* ne izpolnjuje glavnega elementa za uvrstitev v magični realizem. Za le-tega je namreč značilno, da se dve resničnosti (preverljiva/običajna in nenavadna/neobičajna) prekrivata. Pripovedovalec in subjekt se o resničnosti nenavadnih dogodkov ne sprašujeta, ampak vanje preprosto verjameta. V Tomšičevem delu pa je ravno obratno. Boškin dela čudeže, vendar se nenehno sprašuje, kako mu je to uspelo in kako se je to zgodilo, včasih jih celo zanika.

Primernejša bi bila teorija Zupan Sosičeve, ki je *Óštrigéca* označila z novim žanrskim poimenovanjem: pravljичni roman. Zatrjuje namreč, da je roman spoj tradicionalne in sodobne pravljice, kar potrjujejo tudi primeri iz zgodbe same. Tradicionalna pravljica je zaradi pojavitve čudežnih živali, črnobeke karakterizacije, antropomorfizacije in teme selstva. Sodobna pa zaradi neločljivosti obeh ravnin (realna in fantastična Ista sta povezani), sodobne pozicije junaka, bogatega in skrbno izbranega jezika in zaradi estetske usklajenosti. Sosičino tezo zagovarjam tudi sama.

5. BIBLIOGRAFSKI SEZNAM

5.1. Viri

- Marjan Tomšič. *Óštrigéca*. Ljubljana: Založba Mladika, 1991.

5.2. Literatura

- Bogataj, Matej. Marjan Tomšič: Óštrigéca. *Literatura* 3/14 (1991). 72–74.
- Fran. Slovarji inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <http://www.fran.si/>, (8. 1. 2015).
- Glušič, Helga. *Sto slovenskih pripovednikov*. Ljubljana: Prešernova družba, 1996.
- Juh, Matej. *Literarni večer - Marjan Tomšič: Óštrigéca in druge pripovedi*. Ljubljana: I. program Radia Slovenija, 20. 11. 2008.
- Kmecl, Matjaž. *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Založba Univerzum, 1983.
- Kos, Janko. *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS, 2001.
- Kos, Matevž. *Kritike in refleksije*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2000.
- Lah, Andrijan. Marjan Tomšič: Óštrigéca. *Srce in oko, revija Prešernove družbe* 3/30 (1991). 532–533.
- *Literarni izzivi*. Ljubljana: SAZU; Maribor: Pedagoška fakulteta, 2003.
- Mercina, Marija. Boškinova vrnitev. *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo* 17/139 (1992). 787–790.
- Ministrstvo za kulturo. *Prešernov sklad*. http://www.mk.gov.si/si/o_ministrstvu/strokovne_komisije_sveti_sklad/presernov_sklad/, (29. 11. 2014).
- Pezdir, Slavko. Magičnost literature je prelita v zvok in glasbo. *Delo* 38/256 (1996). 13.
- Pogačnik, Jože ...[et al.]. *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS, 2001.
- Portal slovenskih pisateljev. [Marjan Tomšič - Portal slovenskih pisateljev](http://www.marjantomsic.si/), (29. 11. 2014).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>, (10. 1. 2015).

- Štoka, Tea. Pikareskni roman. Marjan Tomšič: Óštrigéca. *Naši razgledi* 21/4 (1992). 106.
- Šuligoj, Boris. Istra, kakršne nemški turisti ne poznajo. *Delo* 37/264 (15. 11. 1995). 14.
- T. J. *Dnevi se daljšajo, kresnik prihaja*. Delo. <http://www.delo.si/kultura/dnevi-se-daljsajo-kresnik-prihaja.html>, (29. 11. 2014).
- Tommasini, Giacomo Filippo. *Zgodovinski komentarji o Istri*. Ljubljana: Založba Kres, 1993.
- Tomšič, Marjan. Marjan Tomšič o foreštih, ljubezni in duhovnosti. *Primorska srečanja* 18/155 (1994). 144–147. (pogovor zapisala Ines Cergol-Bavčar)
- Tomšič, Marjan. *Óštrigéca*. Radijski roman presnet na CD-ROM (od 1. do 4. dela in od 23. do 26. dela). Ljubljana: III. program Radia Slovenija, 1996.
- Tucovič, Vladka. *Istra v sodobni slovenski književnosti: doktorska disertacija*. Ljubljana: [V. Tucovič], 2013.
- Virk, Tomo. *Strah pred naivnostjo*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2000.
- Voglar, Dušan. Óštrigéca z novimi koordinatami sprejemanja. *Delo* 38/293 (1996). 14–15.
- Zupan Sosič, Alojzija. Pravljичni roman. *Slavistična revija: časopis za jezikoslovje in literarne vede* 48/3 (2000). 309–329.
- Zupan Sosič, Alojzija: predavanja iz sodobnega slovenskega romana, poslušana v študijskem letu 2013/14.
- Zupan Sosič, Alojzija. *Robovi mreže, robovi jaza: sodobni slovenski roman*. Maribor: Litera, 2006.
- Zupan Sosič, Alojzija. *Zavetje zgodbe: sodobni slovenski roman ob koncu stoletja*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2003.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 17. junija 2015

Manca Hribovšek